

21

PREU EXEMPLAR 8 €

CONVERSA

Joaquim Boadella

TOTA UNA VIDA AL MAS
CORDET DE SANTA
PELLAIA, UNA CASA DE
CRUÏLLES QUE TÉ LA
VIDA A CASSÀ

gavarres

www.gavarres.com

DOSSIER

HOMENOTS

Homes i dones que han deixat petja a les Gavarres, l'Ardenya, el Montgrí i els pobles que els envolten > FRANCESC AROMIR, DE TOSSA // PERE JOSEP CASADEMONT, DE CALONGE
PERE CASTELLÀ, DE CELRÀ // SIMON CRUANYES, DELS METGES // LLUÍS ESTEVA, DE SANT FELIU // ESTEVE
FA, DE LLAGOSTERA // FREDERIC MARCÓ, DE QUART // JOSEP MARTÍ 'BEPES' I RAMIR MEDIR, DE PALAFRUGELL
MIQUEL MONT DAUSÀ, DE CASTELL D'ARO // MIQUEL OLIVA PRAT, DE GIRONA // PEIO PASCUAL I JOAN XIRGO,
DE CASSÀ // CARLES PERPINYÀ, DE VERGES // XIQUET SABATER, DE BEGUR // LLUÍS SERRA, DELS METGES
MIQUEL TORROELLA I PLAJA, DE FITOR // MARIA TRIAS, DE PALAMÓS // PEPITU VERT, DE TORROELLA...

Desbrossament, tala i poda

Transport a la planta

Trituració i garbellada

Emmagatzematge

Descàrrega de l'estella

Saps que del bosc en surt energia ecològica?

A l'empresa Alameda-Torrent estem especialitzats en gestió forestal integral: dels nostres boscos en traiem la fusta per fer **estella forestal**

Serradures

> Dins el procés de garbellada i control de qualitat de l'estella, se selecciona la part més fina –que conté terra i altres partícules– que no es destinarà a la combustió. S'utilitzarà només per a jaç en instal·lacions ramaderes.

Amb la utilització de l'estella forestal...

1. Ajudem a mantenir els boscos nets
2. Donem valor a una fusta que fins ara tenia un valor comercial baix
3. No depenem del consum de combustibles fòssils
4. Reduïm l'emissió de CO² a l'atmosfera
5. Generem nous llocs de treball al territori
6. Aconsegim un estalvi econòmic, en combustible, de més d'un 50%
7. Garantim un preu fix de l'estella

Estella per a combustió

> Aquestes dues mides d'estella –G20 i G30– són les òptimes per a la combustió en calderes. Actualment estem servint el nostre producte a indústries, granges, pavellons esportius, escoles, piscines municipals, hotels, cases de turisme rural, masies... També disposem d'una estella més granulada –la G50– apta per a calderes de gran capacitat.

ALAMEDA-TORRENT GESTIÓ FORESTAL INTEGRAL

Veïnat de Mont-roig, 37. Carretera de Cassà a Caldes, km 1,2
Telèfon 972 46 18 24 | 17244 Cassà de la Selva

www.alamedatorrent.com | www.estellaforestal.cat

CERTIFICACIÓ DE QUALITAT

DIRECTOR >

Pitu Basart
pitu@gavarres.com

COORDINADORS >

Eloi Madrà > Patrimoni i continguts
Carles Serra > Actualitat

REDACCIÓ >

Telèfon 972 46 29 29
revista@gavarres.com

SUBSCRIPCIONS I PUBLICITAT >

Telèfon 972 46 29 29
comercial@gavarres.com

COL·LABORADORS >

Marta Albà
Xavier Albertí
Jaume Aymar
Jaume Badias
Eduard Baulida
Enric Bisbe
Teresa Bonal
Jordi Bonet-Coll
Quim Carreras
Dolors Codina
Francesc Còrdoba
Martí Cortadellas
Xavier Cortadellas
Paco Dalmau
Jaume Fabre
Enric Fabregas
Lluís Freixas Mascort
Jordi Frigola i Arpa
Josep M. Fusté
Àngel Jiménez
Joan Llinàs
Albert López Tauler
Elvis Mallorquí
Miquel Martín
Lídia Masllorens
Ariadna Matas
Pep Matas
Josep Maymí
David Moré
Joaquim Mundet
Anna M. Oliva
Lourdes Oliveras
Joan Pinsach
Quim Pou
Àngel del Pozo
Judit Pujadó
Eduard Punset
Jordi Regincós
Aniol Resclosa i Planes
Nuri Sàbat
Elisabet Serra
Jordi Turró
Salvador Vega
Joan Ventura
Albert Vilari
Josep Vilallonga
Jordi Xirgo
Sílvia Yxart

EDICIÓ DE TEXTOS >

Anna Boschdemont
Pitu Basart

IMPRESSIÓ >

Agpograf

DISTRIBUCIÓ >

GLV

DIPÒSIT LEGAL >

Gi-889-2002

ISSN >

2013-3669

eg

EDITORIAL GAVARRES

Germà Agustí, 1
17244 Cassà de la Selva
Telèfon 972 46 29 29
www.editorialgavarres.cat

DIRECTOR EDITORIAL >

Àngel Madrà
angel@editorialgavarres.cat

DIRECTOR D'ART >

Jon Gierre

ALTRES PUBLICACIONS DE L'EDITORIAL

www.cadipedaforca.cat
www.garrotxes.cat
www.alberes.cat

PREMIS >

> Millor Publicació en Català 2004
(premís APPEC)

> Cirera d'Arboç 2005
(premís Les Gavarres)

> Millor Editorial en Català 2008
(premís APPEC)

> Premi Joaquim Codina i Vinyes 2011
(premís Fundació Valvi)

PUBLICACIÓ ASSOCIADA A >

IL·LUSTRACIÓ PORTADA:
ÀNGEL DEL POZO

SUMARI

4-5

DESÈ ANIVERSARI CONTINUEM SUMANT

PITU BASART

6-7

PRIMERS RELLEUS QUAN CREMEN LES SUREDES

JAUME FABRE (TEXT) // ÀNGEL DEL POZO (IL·LUSTRACIÓ)

9-15

CARTES DELS LECTORS / ACTUALITAT

16-21

CONVERSA JOAQUIM BOADELLA

PITU BASART (TEXT) // ANIOL RESCLOSA i PLANES (FOTOGRAFIA)

22-27

RETRAT DE FAMÍLIA ELS PARNAU DE PARLAVÀ

JOAN PINSACH (TEXT I FOTOGRAFIA)

28-35

PERFILS

JOAQUIM CANALS / CARME PALAHÍ / JOSEP M. NOGUER / JOSEP MASSANAS

PITU BASART, JOAN PINSACH, JORDI BONET-COLL I JORDI TURRÓ (TEXT)
LÍDIA MASLLORENS, JOAN PINSACH, EDUARD PUNSET I PACO DALMAU (FOTOGRAFIA)

37-97

DOSSIER HOMENOTS

PITU BASART (COORDINACIÓ)

99-115

PATRIMONI

ETNOLOGIA // ARQUEOLOGIA // HISTÒRIA // LLENGUA
EN MAR // FAUNA // PLANTES I REMEIS

116-119

INDRET MONELLS

JUDIT PUJADÓ (TEXT I FOTOGRAFIA)

120-123

UNA MIRADA EN EL PAISATGE SANT ELM

LLUÍS FREIXAS MASCORT (TEXT) // JOSEP VILALLONGA (FOTOGRAFIA)

124-127

A PEU

ELS CAMINS D'EN MIQUEL PAIROLÍ

CARLES SERRA (TEXT) // XAVIER ALBERTÍ (FOTOGRAFIA)

DELS METGES A LA FONT DE CANTAGALLS

JORDI XIRGO (TEXT I FOTOGRAFIA)

MEMÒRIA FOTOGRÀFICA ANAR A CACERA

MARTA ALBÀ (RECERCA FOTOGRÀFICA)

Continuem sumant

Han passat deu anys des de l'aparició del primer número de *Gavarres*. Deu anys. Vint-i-una revistes. Dues per any. I continuem sortint puntuals. Juny i desembre. Queda molt lluny el text de 'Presentació' d'aquell primer número, en el qual intentàvem dir d'on veníem, qui érem, quins objectius teníem i com els volíem aconseguir. Queda lluny, però ens és proper perquè els propòsits inicials que hi exposàvem continuen essent els mateixos que avui, 3.650 dies després, ens continuen guiant.

Hi dèiem que ens sentíem fills d'una colla de moviments cívics i socials que els anys 70 i 80 es van moure per la protecció i la reivindicació de les Gavarres i l'Ardenya a nivell natural, cultural i etnològic. Encara ens en sentim fills, hereus, i per això algunes de les persones que formaven part d'aquests moviments i ens han deixat són recordades en el dossier d'aquest número: homes i dones que van deixar petja, que es van manifestar a favor del territori, que hi treballaven i que van ajudar a dignificar-lo i a entendre'l.

En aquella 'Presentació' també hi expressàvem els tres objectius que ens guiaven. El primer, deixar testimoni escrit i gràfic de la gent de les Gavarres i l'Ardenya; el segon, recuperar, preservar i, si més no, recordar les formes de viure, de treballar i de socialitzar-se d'aquella gent; i el tercer, conservar el patrimoni, la memòria històrica i els valors naturals. Evidentment, són els mateixos objectius que avui ens mouen. L'únic que ha canviat, i per a bé, és que en el trajecte hem obert les mires i hem integrat nous territoris, els del Montgrí i el Baix Ter, unes zones que s'han anat incorporant a la revista *Gavarres* d'una manera gens forçada, absolutament natural. I això ens fa sentir més forts, més valents per afrontar el futur.

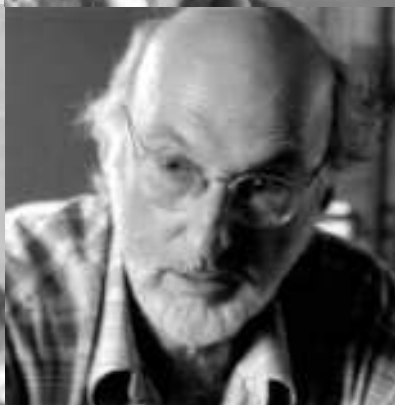
També hi provàvem d'explicar com érem, el caràcter de la revista. Expressàvem la nostra voluntat de ser independents: ho hem intentat ser durant aquests 10 anys i encara ens hi sentim. També ens sentim oberts i plurals: tothom que hagi intentat dir la seva a través de

la revista ha trobat les pàgines a mà, i en aquestes pàgines s'hi han reflectit persones de totes les condicions, hi ha cabut tothom, i sobretot aquells que tenen menys sovint la paraula, els de la feixa de baix. Hem intentat sumar veus perquè s'hi veiés reflectida la veu comuna, aquella que incorpora els extrems però que els compensa i aconsegueix dibuixar la fesomia del país, del territori.

I aquesta independència, aquesta obertura de mires i aquesta pluralitat ens han arrelat al territori. Us en volem donar les gràcies. Primer, a la gent, que ha respost a la nostra proposta amb una fidelitat inversemblant: tenim més de 450 subscriptors i hem venut una mitjana de 3.000 exemplars d'aquests 20 anys números. Segon, als ajuntaments del territori, la meitat dels quals –30 de 60 aproximadament– han signat convenis de col·laboració amb *Gavarres* i fan arribar la revista a les entitats del seu poble o ciutat. Tercer, a algunes institucions públiques i privades que ens han donat suport publicitari perquè la revista pogués respirar en aquest temps d'ofec. Tot i així, actualment *Gavarres* passa dificultats per continuar sortint amb la qualitat i el rigor que ens exigim.

Malgrat això, estem satisfets de la nostra feina i del producte que oferim. I, sens dubte, els responsables principals d'aquesta satisfacció són, per una banda, la gent que ens ha obert la porta dels seus records i els seus coneixements i, per l'altra, els nostres col·laboradors, escriptors i fotògrafs. Els uns i els altres són els artífexs de l'èxit de *Gavarres*. A cada poble, a cada racó de territori trobem la persona que ens convé, i publiquem la seva història amb el registre necessari i el tractament adequat. Si la nostra revista ha arrelat al territori, és perquè la gent de la terra i els nostres col·laboradors hi han posat l'adob convenient.

El territori, la protecció, la cultura, la pluralitat, l'etnologia, les persones, la reivindicació, el testimoni, el patrimoni, la independència, l'arrelament, els col·laboradors... *Gavarres*. No cal dir que ens agradaria continuar sumant amb tots vosaltres 20 números més, relligant territori. Per molts anys 🍷

conversa amb en Mascordet, de Santa Pellaia. ELS MASOS DE SANTA PELLAIA ES DISPENSEN ENTRE BOSCÚRIES. AQUESTA PARRÒQUIA ANTIGA TÉ UN LLOC AL MÓN D'ENÇÀ QUE A PRINCIPIS DE SEGLE XX LA CARRETERA ENTRE CASSÀ I LA BISBAL VA PASSAR PEL COSTAT DE L'ESGLÉSIA I CAN VILAR. LA MAJORIA DELS MASOS DEL LLOC S'AMAGUEN ENTRE MUNTANYES, S'ARREDOSSEN ENTRE ALZINES I SUROS. EL MAS CORDET, COM L'ESGLÉSIA, ÉS VISIBLE: ÉS A PEU DE CARRETERA. AL COSTAT D'UN REVOLT GAIREBÉ RODÓ, AQUEST MAS ANTIC VIGILA EL CAMÍ DES DE FA MOLTS ANYS; ÉS LA CASA D'EN JOAQUIM BOADELLA. AL SEU COSTAT, UNA CONSTRUCCIÓ DE NOVA PLANTA ASSEGURA QUE HI HA RELLEU DE GUÀRDIA I CUSTÒDIA.

PITU BASART TEXT

ANIOL RESCLOSA I PLANES FOTOGRAFIA

Joaquim Boadella

Hem vingut al mas Cordet a parlar amb en Quimet una tarda assolellada de principis de març.

—«Hi ha gent que d'aquesta casa en diu can Mascordet... Jo sempre escric el mas Cordet.»

—El meu pare sempre n'havia dit can Mascordet. I sento que molta gent també...

—«Ja ho sé, però és repetir la mateixa cosa: 'can' i 'mas' volen dir el mateix...»

—Fa molts anys que els Boadella sou al mas Cordet?

—«Els Boadella, no gaires. El meu besavi, en Rafel Boadella, era de cal Rando de la Bruguera de Llagostera i es va casar amb una tal Falgueres que era la pubilla del mas Cordet. Era

la meva besàvia, doncs, que era del mas, però no sé des de quantes generacions enrere...»

—N'hi heu conviscut moltes alhora, de generacions?

—«Mira, el març de 1964, que és quan va morir l'avi Quim, érem 4 hereus *visquent* al mas Cordet: l'avi Quim, el meu pare —en Rafel—, jo i el meu fill Josep. Costa que passi, això, però va passar.»

—Sou de Cruïlles o de Santa Pellaia?

—«*Perteneixem* a Cruïlles, fem vida a Cassà, però som de Santa Pellaia.»

—Què me'n podeu dir, de Santa Pellaia?

PITU BASART. Cassà de la Selva, 1960. Filòleg. **ANIOL RESCLOSA I PLANES.** Girona, 1980. Fotògraf

retrat de família Els Parnau de Parlavà. A LA PLANA DEL BAIX TER, EN UN VÈRTEX EXACTE ENTRE MATAJUDAICA, PARLAVÀ I FONOLLERES HI HA EL MAS PARNAU. HI VIU UNA FAMÍLIA PAGESA NUCLEAR QUE, COM TOTES, S'HA D'ADAPTAR CONSTANTMENT PER CONCILIAR TRADICIÓ I MODERNITAT, LES OBLIGACIONS PRÒPIES DEL BESTIAR I LES LEGÍTIMES ASPIRACIONS DE GAUDI I DE REALITZACIÓ PERSONAL. EN UN ENTORN DE PRIVILEGI, UN MOSAIC DE PECES DE BOSC, CAMPS ACOLORITS I MARGES ALINEATS SUBRATLLEN L'ORDRE D'AQUEST PAÍS PETIT.

JOAN PINSACH TEXT I FOTOGRAFIA

On les vaques guaïten el paisatge

La Leonor Font Miró (14-07-1933) és l'àvia de can Parnau. Va néixer a can Tou de Fonolles –ara can Planes–, i diu que de la Guerra Civil només recorda que va ser la primera vegada que va veure volar avions i que el mateix dia que el seu pare se'n va anar al front va néixer la seva germana petita. De jove havia anat a servir sis o set anys, a Sant Iscle, fins que el desembre de 1961 es va casar amb Josep Parnau Casadevall (1927-2006). «Ja el coneixia de petit –diu, rient, referint-se al marit–, perquè venien a missa a Fonolles, però no ens

haviem tractat gaire. Després sí, anàvem a ballar a Parlavà, Casavells, Ullastret, a Sant Iscle, a Serra, a les festes majors, sempre a peu, és clar». I amb humor, la Leonor afegeix: «I sempre m'he estat aquí, me'n vaig anar d'un cap de poble a l'altre. De la segona casa entrant a Fonolles a l'última». I recorda que l'única vegada que ha viatjat va ser quan es va casar: «Vam anar a Barcelona, Mallorca i València. Tretze dies! Ja ho vam aprofitar, ja. I després cap a casa», fa rient. Assegura que les alegries més grans que ha tingut a la seva vida han

estat el naixement dels fills: en Ramon, en Miquel, la Carme, i en Carles que, malauradament, es va morir d'accident quan tenia 16 anys.

A can Parnau van començar a muntar el 1972, a mà. Més tard van comprar la primera màquina muntadora, i el 1991 van fer la gran ampliació de la granja nova. Abans havien viscut de la venda d'algun vedell que criaven les poques vaques que tenien. També havien tingut algunes truges, que parien els porcs d'engreix per a la venda, fins que «ens ho vam deixar córrer» –diu la

JOAN PINSACH. Llagostera, 1958. Professor d'ensenyament secundari

A dalt, la façana del mas Parnau. A baix, la família Parnau al complet: d'esquerra a dreta, en Miquel, l'Aleix, la Leonor, en Miquel –fill– i la Lourdes.

M3

Caçadors a l'era de can Llach de Romanyà de la Selva amb un senglar mort. Un dels portadors de la peça, el jove amb un cornetí, és Esteve Salvi.

ANY: AL VOLTANT DE 1930
AUTOR: DESCONEGUT
PROCEDÈNCIA: ARXIU MUNICIPAL DE CASSÀ DE LA SELVA. FONS L'ABANS.
ANGELINA SALVI.

M4

Cacera d'una guilla a Santa Seclina, terme municipal de Caldes de Malavella.

ANY: 1920
AUTOR: DESCONEGUT
PROCEDÈNCIA: ARXIU MUNICIPAL DE LLAGOSTERA. COL·LECCIÓ AJUNTAMENT DE LLAGOSTERA.
DONACIÓ DE LLUÍS XIRGU RIBOT.

DOSSIER HOMENOTS

PITU BASART > COORDINACIÓ

Hereus de molta gent [PÀG. 38]

PITU BASART [Cassà de la Selva, 1960. Filòleg]

El gran narrador d'històries [PÀG. 40]

XAVIER CORTADELLAS [La Bisbal d'Empordà, 1956. Escriptor]

En Simon Cruanyes, carboner [PÀG. 44]

MARTÍ CORTADELLAS [La Bisbal d'Empordà, 1985. Filòleg i periodista]

L'ànima de la processó de Verges [PÀG. 46]

SALVADOR VEGA [Verges, 1964. Historiador]

En Pepitu Vert, al Montgrí [PÀG. 48]

SÍLVIA YXART [Barcelona, 1980. Periodista]

En Xavier de Ferrer i les dunes [PÀG. 52]

JORDI FRIGOLA I ARPA [La Bisbal d'Empordà, 1934. Historiador]

En Xiquet Sabater [PÀG. 54]

MIQUEL MARTÍN [Begur, 1969. Escriptor]

El llegat d'en Ramir Medir [PÀG. 56]

JORDI TURRÓ [Palafrugell, 1979. Historiador]

En Bepes, de Palafrugell [PÀG. 58]

TERESA BONAL [Palafrugell, 1959. Filòloga]. NURI SÀBAT [Palafrugell, 1959. Filòloga]

La Maria Trias, de l'hotel Trias [PÀG. 62]

JAUME BADIAS [Tàrraga, 1972. Historiador i arqueòleg]

Un patrici calongí [PÀG. 64]

JAUME AYMAR [Barcelona, 1957. Professor titular de la Universitat Ramon Llull]

En Joan Morató Soms [PÀG. 66]

ALBERT LÓPEZ TAULER [Castell d'Aro, 1980. Llicenciat en Història i Geografia]

En Miquel Mont Dausà [PÀG. 68]

ALBERT LÓPEZ TAULER

Exploracions 'dolmèniques' [PÀG. 70]

ÀNGEL JIMÉNEZ [Girona, 1940. Historiador]

L'avi Aromir, de Tossa [PÀG. 74]

DAVID MORÉ [Tossa de Mar, 1974. Historiador i Arxiver]

L'Esteve Fa, el gran entusiasta [PÀG. 76]

JOAN VENTURA [Llagostera, 1955. Periodista]

En Peio i la 'cassanalla' [PÀG. 80]

PITU BASART

Una vida dedicada a l'arqueologia [PÀG. 90]

JOSEP MAYMÍ [Cassà de la Selva, 1970. Antropòleg]

En Ramon Marquès i el GEiEG [PÀG. 92]

JOSEP MAYMÍ

En Met Teta, de Celrà [PÀG. 96]

EDUARD BAULIDA [Girona, 1963. Logopeda]

**Perfils: En Joan Torró i Cabratosa / En Francesc Alsius i Granés / En Siset Jordi
La família Comas del balneari Prats / En Joan Xirgo / El Coix Valldaro / En Lluís
del Roquetal / En Batista de les Dues Rieres / Les 'argerates' d'en Frederic Marcó**

[PÀGS. 50 / 61 / 78 / 79 / 84 / 86 / 87 / 88 / 94]

SÍLVIA YXART / TERESA BONAL I NURI SÀBAT / ELVIS MALLORQUÍ / ELI SERRA / PITU BASART / CARLES SERRA

Indicació feta per l'Enric
Clara, el Coix Valldaro.

FOTO: Pitu Basart.

Hereus de molta gent

Pitu Basart > TEXT

Tots som fills d'un temps i d'unes circumstàncies. Tothom reconeix en algú la paternitat, l'ascendent de la seva manera de fer, de la seva manera de mirar-se el món i de relacionar-se amb el que l'envolta. Segurament, si tots plegats haguéssim de fer l'exercici de buscar les circumstàncies que ens han modelat, si haguéssim d'escollir les persones que ens han ajudat a conformar el nostre pensament i la nostra manera d'inserir-nos en aquest nostre entorn, d'integrar-nos-hi, escolliríem uns fets, uns homes i unes dones semblants a les que apareixen en el dossier que comença en aquesta pàgina. Potser molta gent que hi surt no la coneixem, però, si ens llegim els perfils dels personatges que hi apareixen, descobrirem que hem tractat persones que han tingut un tarannà semblant, que han fet de la generositat una forma de vida, que han convertit el seu treball en una causa comuna, aquella que fa profitosos els moments, dignes les causes i respectables els territoris.

I és que els col·laboradors de *Gavarres* han buscat a la part del territori que els pertoca aquelles persones que acomplien alguna d'aquestes qualitats i d'aquests requisits que les han convertides en referent social. Només els vam posar una condició: que els personatges

fes anys que ens haguessin deixat –si podia ser, més de deu– perquè la distància ajuda a ser més equànimes. Tot i que som conscients que ens n'hem deixat molts –ens sap greu, però és inevitable– ens ha sortit una col·lecció d'homenots envejable. Hi tenim un xic de tot. El primer, en Miquel Torroella i Plaja: en Xavier Cortadellas ens presenta aquest propietari de Fitor convertit en escriptor que va deixar un testimoni riquíssim de la vida a muntanya. Hi trobem molts homes que van esdevenir ànimes de la cultura i l'excursionisme i defensors dels patrimoni arquitectònic i dels espais naturals dels massissos. En Josep Vilar i en Jaume Aymar ens acosten a en Pere Caner, l'esperit de Colònico, i en Casademont, mestre de l'anterior, tots dos de Calonge; l'Àngel Jiménez ens fa conèixer en Lluís Esteva i Cruaños, pedagog i clau de volta de l'excursionisme *dolmènic* ganxó; en David Moré ens parla d'en Francesc de Paula Aromir, de Tossa; en Joan Ventura, ho fa de l'Esteve Fa, de Llagostera; en Josep Maymí es recorda de l'arqueòleg Miquel Oliva i Prat i d'en Ramon Marquès, ambdós de Girona; la Sílvia Yxart fa memòria d'en Pepitu Vert i d'en Joan Torró, de Torroella i del Montgrí; de Cassà, ens hi trobem en Peio Pascual –promotor d'una universitat popular els anys 60– i en Joan Xirgo.

Però la llista no es tanca aquí. Hi hem inclòs defensors d'un turisme de qualitat *avant la lettre*, com la Maria Trias, de l'hotel Trias de Palamós, i en Xiquet Sabater, de l'hotel Aiguablava de Begur: ens els presenten en Jaume Badias i en Miquel Martín, respectivament. Hi hem afegit perfils de persones absolutament polifacètiques, com en Siset Jordi, de Riudellots, a qui recorda l'Elvis Mallorquí. Hi trobem personatges destacats del món del suro de Palafrugell: en Ramir Medir, que coneixem de la mà d'en Jordi Turró; i en Joan Pagès i en Joan Miquel, que ens són presentats per la Nuri Sàbat i la Teresa Bonal. La Nuri i la Teresa també ens acosten altres personalitats palafrugellenques: el cronista Bepes, el polític Francesc Alsius, l'eminent metge Josep Alsina i la lexicògrafa i folklorista de Llofriu Irene Rocas. En Jordi Frigola ens fa conèixer l'enginyer bisbalenc Xavier de Ferrer, que va projectar la fixació de les dunes de Pals. L'Elisabet Serra, pel seu costat, ens apropa la família Comas, que va regentar durant molts anys el balneari Prats, de Caldes. I en Salvador Vega ens fa desfil·lar al costat de *les manages* per saber com s'ho va fer en Carles Perpinyà per renovar la processó de Verges.

I encara hi trobem més personatges. Els darrers. Aquests últims, potser els més entranyables, aquells

que van viure més arran de terra, lluny dels formalismes socials que ens engavanyen. N'hi ha dos dels Metges: un és en Simon Cruanyes, de qui escriu en Martí Cortadellas un cop s'ha escoltat en Lluís Pla, de la Deixesa; l'altre, en Lluís del Roquetal: dos esperits lliures. I dos més de la Vall d'Aro: en Miquel Mont i en Joan Morató, sobre els quals escriu l'Albert López-Tauler. I un esperit rebel: en Pere Castellà, de Celrà, del qual ens parla l'Eduard Baulida.

Per arrodonir-ho tot, dos bosquetans més: una persona vinguda de Zamora que va viure molts anys a les Dues Rieres –en Batista Garcia– vista pels ulls de l'Elvis Mallorquí, el seu nét. I l'Enric Clara, el Coix Valldaro, que en un moment donat va decidir que les muntanyes de les Gavarres necessitaven més indicació.

La manera de celebrar els deu anys de la revista *Gavarres* des del dossier ha estat posar a la primera plana aquelles persones, aquells homenots que des de la feixa de baix van fer prou feina al territori –moltes vegades callada i poc reconeguda– perquè avui les Gavarres, l'Ardenya i el Montgrí i els pobles que els envolten tinguin una idiosincràsia particular, específica. I, de retop, perquè aquesta revista tingui raó de ser 🍷

El dolmen de Bousarenys, a Santa Cristina d'Aro, va ser restaurat l'any 1953. Al centre de la imatge, sense camisa, en Ricard Pla, amb altres col·laboradors de Lluís Esteva; entre ells el seu fill Francesc i Serafina Pigem, dona de Ricard Pla // FOTO: Lluís Esteva. PROCEDÈNCIA: AMSFG. Fons Lluís Esteva.

En Simon Cruanyes, carboner

EN LLUÍS PLA RECORDA LA FIGURA DEL COMPANY AMB QUI, ABANS QUE S'APAGUESSIN DEL TOT, VAN DECIDIR TORNAR A ENCENDRE UNA PILA DE CARBÓ

Martí Cortadellas > TEXT

Una de les primeres coses que m'explica en Lluís Pla (1923) és que, quan tingui un moment, vol anar a la casa on vivia en Simon Cruanyes per veure si encara hi troba un llibre sobre els dòlmens de les Gavarres. «Jo el vaig deixar a algú i mai més no me'l van tornar, s'ha perdut». Fa uns quants anys, en Lluís i en Simon sortien sempre plegats a fer excursions i s'ho coneixien pràcticament tot: masos, pous de glaç, monuments megalítics, forns de calç... Ara, en canvi, en Simon ja fa gairebé quinze anys que és mort i en Lluís vol recuperar aquell llibre perquè té la sensació que el temps ha engolit el record d'on són alguns d'aquells llocs. «Abans era capaç d'anar a tots els dòlmens, però ara, sense el llibre, potser n'hi ha molts que ja no els sabia trobar», em comenta amb una mirada trista i pensativa. De vegades, potser els anys també acaben enterrant les coses que sabem en algun compartiment amagat del nostre cervell i s'acaben esvaint com les paraules desdibuixades d'aquells llibres que ja no recordem a qui vam deixar.

En Simon Cruanyes va néixer l'any 1920 al mas de can Simon, molt a la vora dels Metges. Quan en Lluís el va conèixer, però, devien ser mitjans de la dècada dels setanta. «Abans jo no sabia qui era perquè vivia allà dalt i no baixava pas gaire». En Simon, de fet, va passar bona part de la seva vida a les Ga-

varres. Un dia, malgrat tot, va conèixer la Leucàdia Morató, de la Bisbal, i es va vendre el mas i s'hi va casar.

Quan pregunto a en Lluís què feia en Simon mentre vivia als Metges, em contesta que una mica de tot. «La terra no era bona i no es podia pas sembrar gaire, només quatre patates o quatre fetsols. Per això, es dedicava a altres coses, com ara parar ballestes per caçar ocells o fer carbó. Sobretot, era carboner perquè allà dalt no es podia viure de res més». El que és evident, en qualsevol cas, és que en Simon era un home de bosc. I si no hagués conegut la Leucàdia, potser ni tan sols n'hauria marxat. Però les coses van anar com van anar i en Simon va passar els seus últims anys a una casa del carrer del Pedró de la Bisbal, a poques portes d'on encara viu avui en Lluís.

Com que després de baixar d'allà dalt en Simon havia de guanyar-se la

vida d'alguna manera, va començar a treballar de manobre amb en Viadé. Llavors, un dia va coincidir amb en Lluís a can Banyeres i van començar a tenir una gran amistat. «Tots dos vam aprendre moltes coses un de l'altre. Jo era molt coneixedor del bosc que hi ha des de Fitor fins als Metges, i en Simon, en canvi, coneixia molt millor tota la part de l'altra banda, com ara els Àngels o Santa Pellaia.»

Les sortides a les Gavarres. De seguida que es van conèixer, doncs, en Simon i en Lluís van començar a agafar el cotxe per fer excursions a bosc. Sortien sempre un cop per setmana. De tant en tant, en Simon havia d'anar al mas on havia viscut sempre per netejar les bardisses i en Lluís l'acompanyava i l'ajudava. «El mas, l'havia venut a en Peracaula, però tenien molt bona relació i encara hi anava a fer quatre feines». La majoria de vegades que sortien, de totes maneres, en Lluís i en Simon sortien simplement perquè els agradava. Anaven a buscar dòlmens o forns de calç, dinaven a la vora d'alguna font, passejaven i tornaven a baixar a la Bisbal.

Quan en Lluís Pla em parla d'aquests dies, es nota que els troba a faltar. Després d'explicar-me el que feien, es queda un instant callat, amb la mirada fixa en algun punt del seu menjador, però sense

En Simon Cruanyes fent una explicació al mig de bosc, l'estiu de l'any 1994 // FOTO: Josep Matas.

acabar de mirar res. «En Simon era un molt bon company. Tothom té les seves coses i ell no era un home de sortir gaire per la vila, però ens enteníem molt bé», em comenta amb nostàlgia.

Malgrat tot, en Simon no és l'única persona de qui en Lluís de la Deixesa es recorda. En les seves sortides, de tant en tant, també els acompanyava un altre home que no era tant de bosc com ells, en Jesús Cals. Quan passejaven per les Gavarres, moltes vegades en Simon feia el mateix comentari: «Ho veus, Lluís? Si quan fèiem carbó haguéssim trobat aquests brucs, aquestes rabasses o aquests arboços, potser n'hauríem pogut fer molt més». En Cals, però, com que potser es mirava aquell món amb uns altres ulls, sempre els contestava el mateix. «Us passeu el dia parlant de carbó i segur que ja no en sabríeu fer.»

La primera pila. Potser, doncs, va ser a causa dels comentaris d'en Cals. O pot-

ser no. Potser va ser que simplement necessitaven demostrar-se que el foc d'allò que un dia havien estat encara no s'havia apagat del tot. En Lluís i en Simon havien treballat de carboners. Cadascú per la seva banda. Un dia de l'any 1993, però, van decidir encendre plegats una pila sense dir-ho a ningú. «Així tindrem carbó per nosaltres», li va dir en Simon.

Aleshores, van buscar un punt amagat a mig del bosc, molt a la vora dels Metges, on només es podia arribar per un petit corriol. Llavors, van recollir llenya, van fer una pila i la van encendre. Com que la muntanya era de cares a Cruïlles i Sant Sadurní, però, molta gent va veure el fum i la notícia de seguida es va escampar per tot arreu. «Van pujar moltes persones, gairebé no s'hi cabia.»

La tardor següent, veient com havia estat d'exitosa la seva iniciativa, en Simon i en Lluís van tornar a encen-

dre una pila als Metges. Un any més tard, la gent de Vulpellac, Fonteta i Sant Climent els va anar a buscar i els va demanar si en volien fer una al seu terme municipal. Gràcies a això, doncs, des de l'any 1996, la carbonera del mas Frigola de Sant Climent de Peralta s'ha convertit en tota una tradició i acull gent de totes les edats.

Una de les persones que hi acostuma a ser és en Lluís Pla. Tot i que ja no pot treballar, explica a les escoles que s'hi acosten com era l'ofici de carboner. En Simon, en canvi, va morir l'any 1997 i només va poder veure la primera de les piles que es van encendre al mas Frigola. «Era per allà, però ja no podia fer pas gaire feina», m'explica en Lluís. Hi era i, de fet, em sembla que encara hi continua essent. Mentre s'encenguin piles, potser el nom d'en Simon serà en boca dels més joves i no acabarà de morir del tot. I el món del carbó, segur que tampoc.

En Simon Cruanyes, ajudat per en Lluís Pla, en Lluís de la Deixesa, treballant a la carbonera que es va fer en terres de can Baulida dels Metges, l'any 1993 // FOTO: Josep Matas.

L'ànima de la processó de Verges

EN CARLES PERPINYÀ, HOME EMPRENEDOR I APASSIONAT, VA SER EL PRINCIPAL IMPULSOR DE LA RENOVACIÓ DE LA PROCESSÓ DE VERGES A MITJAN SEGLE XX

Salvador Vega > TEXT // Aniol Resclosa i Planes > FOTOGRAFIA

Tinc la imatge gravada a la retina, a la retina inesborrable de l'ànima, vull dir. Som a Verges. És la tarda del Dijous Sant de no importa quin any de principis dels 70 del segle passat. Fa un bon sol. Al poble hi ha una gentada que s'ha aplegat per veure el pas de *les manages* —que és el nom que reben a Verges el que en altres indrets en diuen romans, manaias o armats. Sóc a la cantonada de cal Xeto, ben a prop de l'absis de l'església parroquial. El sorollós i compassat retruc dels timbals anuncia que *les manages* ja vénen. Es tracta d'un peculiar i rítmic 'ta-ta-tam, tam, tam' que no només marca el pas precís i ordenat de l'host romana, sinó que retransmet dins el cor de cada vergelita i desperta tot un seguit de sensacions i emocions que es reconeixen fàcilment

als seus rostres fascinats. Ja són aquí! El primer que impacta els meus ulls d'infant és el posat estirat, greu, marcialísim, gairebé amenaçador, del centurió que comanda la cohort. Físicament és un home de constitució més aviat baixeta i primeta, que contrasta fortament amb la prestància dels 'legionaris' que el flanquegen, però, tot i així, el seu aire ferm, la seva mirada encesa i el seu rostre tens imposen autoritat, molta autoritat. «Mira'l, és en Perpinyà!», diu algú al meu darrere. «Porta la vara de *mando*, i si algun *manaja* no ho fa prou bé, li fot *gardela* a les cames. Els fa anar tots recetes com un ciril!». Aquests comentaris, escoltats aleshores per les meves ingènues i fàcilment impressionables orelles infantils, van situar Carles Perpinyà a la categoria dels personatges temibles dins el meu codi personal intern. Val a dir que en aquells temps la meua 'galeria de sinistres' només la integraven l'acomodador del cinema de can Grau, que amb el seu maleït lot frustrava les innocents trapelleries dominicals que la foscor ens convidava a cometre; el director de l'escola, que s'havia fet portar una nova i llarguíssima canya per imposar ordre a classe; el sergent de la Guàrdia Civil, que et podia posar a la presó si et sentia cantar la cançó del «Visca Espanya, penjada en una canya...»; i aquell generalíssim Franco el retrat del qual pre-

sidia totes les aules i que temps a venir vaig descobrir que era força més terrible del que la fotografia permetia endevinar. Avui, molts anys i moltes processons de Dijous Sant després, tinc l'ocasió de retrobar la figura de Carles Perpinyà, que ja fa temps que s'ha convertit en un personatge imprescindible, irreplicable i entranyable per al poble de Verges. El seu llegat continua ben viu i present encara. Us en faré cinc cèntims.

Botiguer, fotògraf, taxista... El pare de Carles Perpinyà fou Narcís Perpinyà Ros, un vergelita que se'n va anar a les amèriques i va fer fortuna a Tabasco (Mèxic). En retornar, el 1892 es va casar i va tenir tres fills: la Rosa, la Maria —insigne poetessa que també mereix un lloc destacat entre els vergelitans il·lustres— i en Carles. Podríem dir que en Carles havia heretat del seu pare l'esperit inquiet i emprenedor. A més de regentar una botiga de queviures, en la qual ja s'aplicaven tècniques modernes de màrqueting com la de sortejar setmanalment lots de productes, era també fotògraf i taxista, i tenia negocis diversos relacionats amb el comerç de vi, les granges de gallines i la cria de conills. Era un home molt actiu i vital, a qui, a més, li agradava sortir d'excursió amb la família i els amics. A l'àlbum familiar, s'hi conserven alguns magnífics records d'aquelles llargues xefles estiuenques que es feien a l'ombra d'una pineda a Empúries, o de les berenades a

En Carles Perpinyà, vestit de *manaja*, amb la seva filla Conxa, a finals dels anys setanta // FOTO: Arxiu família Perpinyà.

la riba del Ter. Curiosament, però, ell no hi apareix gairebé mai, a les fotografies, perquè justament era el fotògraf.

A banda de l'activitat diària i dels seus negocis, en Perpinyà estava molt implicat en la vida municipal. Va impulsar l'equip local de futbol, mantenia viu el Ball de Deu del dimarts de Carnaval i dirigia la secció teatral de l'Orfeó Vergelità, creat el 1947. En certa ocasió inclús va aspirar, sense èxit, a assumir l'alcaldia. Però la seva veritable passió era el teatre, l'escena. Va començar organitzant representacions d'*Els Pastorets* d'en Folch i Torres, on ell mateix hi feia de dimoni gros i de director. Ben aviat va saber conjuntar un grup més o menys estable d'actors i es van animar a representar obres d'Apel·les Mestres, d'Àngel Guimerà i nombroses comèdies. L'èxit

i la qualitat dels espectacles va propiciar que les representacions s'estenguessin a diversos pobles de la comarca.

En aquells anys 50 i primers 60 preteleviusius, les bromes, els dobles sentits picantons i els malentesos vodevilescos eren una magnífica ocasió per riure a cor-què-vols en uns moments encara massa propers a les angúnies de la llarga postguerra. En Perpinyà sempre en portava alguna de cap. «No tenia mai el cap quiet», recorda la Conxa, la seva filla. «A qualsevol hora del dia o de la nit li venia una idea, una cosa per fer, una manera de resoldre una escena, i es posava en marxa. Quan era el temps de preparar la processó es podia llevar a les quatre o les cinc del matí. Ell deia 'ja vinc' i no compareixia fins al cap de tres o quatre hores. A cal Flaquer de

plaça fins i tot li deixaven la porta oberta perquè hi entrés i sortís a l'hora que li donés la gana. Que si poso això aquí, que si potser penjant un llum allà, que si millor d'aquest color...»

Passió per la processó. Si el teatre era la passió d'en Perpinyà, la processó del Dijous Sant va ser la nineta dels seus ulls. En va assumir la direcció l'any 1952 i ràpidament va endegar un seguit de reformes per posar-la al dia i donar-li més prestància. Per a poder obtenir recursos financers va dissenyar l'escenari de plaça, on es representarien les escenes o quadres que fins aleshores es feien pels carrers. Així es podria cobrar una entrada al públic i els diners servirien per anar comprant vestits i millorant l'escenografia. Només cal repassar les anotacions dels comptes de despeses per adonar-se que en aquells moments si la processó es tirava endavant era per les importants aportacions econòmiques i bestretes que feien alguns prohoms del poble.

Va introduir canvis en algunes escenes, i també en la forma i dicció d'alguns versos per tal que no sonessin arcaics i obsolets a les orelles del públic, va donar força i dignitat a les *manages*, en va millorar l'equipament i l'elegància en la desfilada. En unes manifestacions al diari *Los Sitios* (3-IV-1954) Perpinyà deixa molt clar que és perfectament conscient dels límits de la seva reforma: «...*Que no está encaminada a convertir la Procesión en una representación meramente teatral, ya que entonces su prestigio se derrumbaría*». Una advertència que cinquanta anys després potser caldria tenir ben present. No es pot fer justícia a la importància i a la magnitud de la tasca d'en Perpinyà en unes poques línies. Diguem només que Carles Perpinyà és un dels pocs personatges locals que va rebre el degut reconeixement i homenatge en vida, cosa que l'honora tant a ell com el poble de Verges. 🍷

La Conxa Perpinyà, a la plaça de Verges.

En Joan Morató Soms

AMB L'AJUDA I LA MEMÒRIA D'EN LLUÍS AULET CAMÓS RECUPEREM PART DE LA HISTÒRIA D'UN DELS FILLS DELS ANTICS MASOVERS DE CAN LLAURADOR DE SOLIUS

Albert López Tauler > TEXT // Josep M. Fusté > FOTOGRAFIA

Molta gent hi passa però poca s'hi atura, pels volts de can Llaurador de Solius. En aquest mas, que senyoreja als peus de l'Ardenya, és on viu qui ens ha facilitat la informació per escriure aquestes línies, i és també on va viure el protagonista principal d'aquest escrit. Des del mas estant, al fons, en direcció sud, sembla ben bé que la serra del Montclar, que convida a enfilars'hi per mirar-s'ho tot des de les altures, vetlli per la tranquil·litat d'aquest indret privilegiat.

El primer dia que ens vàrem acostar fins al mas per conversar una bona estona amb en Lluís Aulet Camós (Castell d'Aro, 1921), el seu discurs, agut i convincent, ens va sorprendre molt gratament. Ell, als seus més de 90 anys, de seguida va lligar caps i ens va situar la nostra casa, família, avis i rebesavis, lligams, aliances i parentius amb d'altres famílies de la Vall d'Aro.

Era i és evident que a aquestes altures a en Lluís Aulet no se ni escapa ni una de la gent de Solius, Santa Cristina d'Aro i Castell d'Aro de tota la vida. Llavors, un cop situats i presentats tots plegats, lentament però efectiva, la conversa va començar a prendre un caire més didàctic, amb un to que només sap i pot emprar aquell que parla del que coneix i quan, a més, n'està convençut. A la vora del foc, doncs, mentre en Lluís ens feia un esbós de la seva

vida, les toies guspirejaven tot cremant els records d'uns i altres.

Nascut a la Castell d'Aro, hi va passar la seva infantesa i gran part de la seva joventut, ell, com els seus sis germans, es cuidaven del que calia a casa, com es feia abans, en família. Però no n'hi havia prou i també treballaven a fora, concretament a l'escorxador de Sant Feliu de Guíxols. Un cop casat amb la Maria Llovera Xirgu (Solius, 1927- 2012) de can Llaurador, se n'hi va anar a viure.

A casa hi vivien amb els sogres, en Miquel Llovera Gispert (Solius, 1891-1966) i la Joaquina Xirgu Barcons (1898-1981). Hi va arribar «el 10 de desembre de 1948» i, d'això, també se'n recorda com si fos avui, «em vaig fer càrrec de tot allò que toca fer en un mas, llaurar, tenir el bosc net, aprofitar el suro de les sureres de la propietat, i mantenir les vaques i els porcs com cal.»

etat, i mantenir les vaques i els porcs com cal.»

Dos Moratons. En Lluís fa memòria i ens explica que la seva família són els propietaris de la casa perquè la família de la seva dona la va comprar pels volts del 1925. En aquella època, els antics amos van voler vendre casa i terres, «era la propietat més extensa de Solius», recorda en Lluís, i encara afirma que el preu fixat eren, «exactament 45.000 pessetes de l'època». En Lluís recorda que molts cops, el sogre li havia explicat que «un tal Jaume Morató, fill de Santa Cristina i carboner de professió, va pagar les 45.000 pessetes, però només per tallar i cremar totes les plantes, principalment alzines, i ferne carbó, combustible molt preuat en aquells moments». Així doncs, un cop fet el tracte amb els antics amos, i amb els volts del mas ben nets, els sogres d'en Lluís es van quedar «amb el mas i les terres ben pelades». Sembla que, al tal Morató, només li convenia la llenya que era bona per fer carbó, i així treure'n força calés. Pels que volien fer negoci amb el carbó, comprar les propietats els hagués suposat un problema, «sobretot a l'hora d'assumir-ne la contribució», ens diu en Lluís.

Per la mateixa època, també entre Santa Cristina, Solius i Sant Feliu de Guíxols, en corria un altre de Mora-

tó, en aquest cas es tractava d'en Joan Morató Soms (Solius, 1888. Girona, 1957). Segur que ambdós Moratons havien coincidit, però en Lluís ens assegura que «no eren parents ni de lluny». D'en Joan Morató Soms, força sord i jornaler de professió, a can Llaurador se'n recorden bé. Era un dels fills dels masovers que portaven el mas abans que la família política d'en Lluís el comprés. A més, a can Llaurador també en conserven una petita, rovellada i vella caixa, plena de papers personals: la llicència de caçar, cèdules personals d'abans de la Guerra Civil, i algun rebut, entre altres documents més o menys importants. Uns papers molt malmesos pel pas dels anys i per la gana dels insectes que els han anat devorant.

Dormir al porxo. En Joan, home de bosc, jornaler o bosquetà, depenent de la conveniència, es dedicava, sobretot, a fer feixines, a arrencar rabasses i a recollir feixos de llenya pel bosc. Allò que arreplegava s'ho venia als formers

de la Vall d'Aro i Sant Feliu de Guíxols, o a tots aquells que encara es feien el pa a casa, que no eren pocs. Fins que en va tenir «60 i pocs», pels volts de «l'any 1952 o 1953», segons ens assegura en Lluís, en Joan Morató va dormir a can Barnés, fins que, pel que també recorda i ens apunta en Lluís d'una forma molt convençuda i precisa, «es va empenyar o va fer empenyar l'amo de l'hostal i va començar a quedar-se a dormir al porxo de casa», de fet una casa i un porxo que ja coneixia ja que hi havia viscut com a fill dels masovers de ben petit. A la família del mas no li va suposar cap problema, ni ho va veure com quelcom estrany, ans al contrari, ho van viure amb certa normalitat ja que no era pas l'única casa o mas on hi havia algun acollit o algú que hi feia nit. En aquest cas concret, tot sovint en Joan Morató «compartia la llar de foc amb la família i, fins i tot, algun àpat de tant en tant», ens assegura en Lluís.

En Lluís Aulet també ens explica que abans d'acollir-lo a casa seva, i també abans que comencés a fer-la

pels boscos de l'Ardenya, en Joan «havia treballat fent carbó a la part de Sant Feliu de Guíxols». I fent un esforç de més i més memòria, fet que li agraiem, en Lluís recorda també, ara amb un mig somriure al llavis, que «mentre va viure al porxo, tot el dia era al bosc, i quan seia amb nosaltres a vora del foc, el que mirava de fer sempre que podia, eren uns bons tragos de vi i cap a dormir.»

Entre 300 i 500 pessetes des de l'any 55 fins que va morir, no més aviat de l'any 1957, és el que cobrava l'inquilí del porxo de can Llaurador de subsidi de vellesa. D'un dia per l'altre es va posar malalt, i en van informar les autoritats municipals. Pocs dies després, des de l'Ajuntament de Santa Cristina d'Aro, van enviar una colla d'homes que el van anar a recollir amb una llitera i se'l van endur cap a Girona, ningú els en va dir mai més res, d'en Joan Morató Soms. Des de llavors, des d'aquell hivern de 1957, a can Llaurador no han sabut res més del fill d'uns masovers d'un mas de Solius que va néixer allà mateix on és probable que passés els seus darrers dies, o potser no 🐾

En Lluís Aulet, la persona que ens ha explicat la vida d'en Joan Morató.

L'Esteve Fa, el gran entusiasta

LA SEVA CASA, A LLAGOSTERA, VA SER DURANT ANYS EL PUNT DE TROBADA DE TOTHOM INTERESSAT EN L'ARQUEOLOGIA, LA HISTÒRIA I EL PATRIMONI CULTURAL DEL POBLE

Joan Ventura > TEXT

Esteve Fa i Tolsanas (Llançà, 1925-Llagostera, 1997) va ser un autodidacte d'unes grans inquietuds culturals, un home apassionat i vehement, una persona íntegra i generosa. Un pedagog vocacional, un activista irreductible que enco-manava el seu entusiasme i que va ser un referent per moltes generacions de joves llagosterencs. Era un humanista, un vertader home del Renaixement, com va escriure el seu amic de Lloret, Joan Domènech.

L'Esteve era una persona extraordinària. De les que se n'han parit ben poques i va ser un plaer compartir amb ell grans moments dels millors anys de la nostra vida. El vaig conèixer en els darrers temps del franquisme, quan les ànsies de llibertat s'escampaven imparables i, a Llagostera, el centre de tot plegat era el Grup Excursionista Bell Matí i gent com l'Esteve, que per si sol era una república independent, però que sempre estava disposat a compartir les seves inquietuds.

No he conegut ningú amb uns ulls tant vius com els seus i a la primera conversa ja vam connectar, tot i que ens portàvem trenta anys. L'Esteve va ser la primera persona que em va parlar del pedagog i traductor llagosterenc August Vidal, mort el 1976, i que, tot just fa uns mesos, el poble acaba de reconèixer amb un documentat llibre de l'Enric Ramionet i dedicant-li una plaça al costat de l'escola i la biblioteca. Vidal

havia estat un important dirigent comunista i quan va tornar de l'exili vivia a Barcelona, i amb l'Esteve mantenia el lligam amb el poble.

Als anys 60, l'Esteve va impulsar el Centre d'Estudis Llagostera, una entitat que va fer importants recerques en el camp de l'arqueologia i on ell va brillar amb llum pròpia amb la restauració de les peces trobades, que polia amb paciència infinita i habilitat de professional. A l'any 1979 va ser un dels membres fundadors de l'Associació de Veïns 23 de Febrer de 1240 –patronímic en honor d'un privilegi de Jaume I als veïns de Llagostera, Caldes i Santa Seclina–, una entitat que entre altres activitats va promoure la festa del Solstici d'Estiu i l'edició del *Butlletí de Llagostera*, publicació que encara surt trimestralment.

L'acumulació de coneixements va fer que l'Esteve fos un punt de referència ineludible si es volia saber quelcom relacionat amb el patrimoni cultural de Llagostera, tot i que no va deixar mai de recordar els seus orígens empordanesos. Era un mestre vocacional i gràcies a la seva paciència i capacitat de connectar amb els joves va fer que molts llagosterencs prenguessin consciència de la necessitat de preservar i recuperar el patrimoni històric. A casa seva, al passeig Pompeu Fabra, sempre hi havia algú fent-la petar, però també molts estudiosos, arqueòlegs, historiadors, professors, estudiants o amics que hi anaven a passar l'estona i

que sempre hi trobaven informació ben documentada.

Va néixer a Llançà el 1925, i als nou mesos la seva família es va traslladar a Llagostera. Es van instal·lar a la plaça del Mercat, on els seus pares van regentar una taverna i, més tard, es van traslladar al Passeig on van posar una botiga de comestibles. De ben jove, l'Esteve ja va donar mostres del seu caràcter irreductible: acabada la guerra, el mestre el va fer fora perquè no aixecava el braç prou alt, quan cantaven el *Cara al sol*. Tampoc es va posar mai la camisa blava. Va anar a treballar de mecànic tornar a can Casadevall fins que es va instal·lar pel seu compte en un petit taller artesanal, on feia autèntiques petites obres d'art de serralleria que el permetien anar fent i dedicar-se a les seves múltiples aficions.

Una enciclopèdia vivent. Era una persona de grans passions, que anaven des de l'arqueologia fins a la botànica, passant per la biologia, la geologia, la micologia, la numismàtica, la toponímia o el col·leccionisme dels objectes més diversos. A casa seva, hi tenia vitrines amb curculles, cargols marins, ceràmica, minerals... Encara el recordo dient: «Algun dia hi hauré de posar ordre». Les seves virtuts es podien apreciar sortint a caminar amb ell, era com una enciclopèdia vivent. Coneixia el nom de cada planta, dels minerals, dels bolets, sabia on eren els termes de partió, i com es deien les

A dalt, l'Esteve Fa dinant sota Cadiretes amb en Jordi, en Ferran i en Carles –tres dels seus nebots–, en Joan Albà i en Joan Ventura, l'abril del 1977 // FOTO: Lluís Torras.
A sota, al puig de Cadiretes, el 1978. D'esquerra a dreta: l'Esteve Fa, en Joan Ventura, la Mercè Carbó, en Lluís Torras i la Dolors Grau // FOTO: Josep M. Romo.

cases enrunades o les muntanyes de l'horitzó o les estrelles del cel. Ah! I elaborava un excel·lent vi de murtra.

Va impulsar i participar en diverses iniciatives culturals, tot i que a vegades li van portar més desenganys que alegries. No era home de capelletes, però sí de grans fidelitats. Estaves amb ell o contra ell. Sovint es queixava de la incomprensió que havia patit en el seu mateix poble, tot i que segur que des d'on sigui ara veurà orgullós com es convoca la VIII Beca de Recerca Esteve Fa d'investigació i de recerca en el camp de les humanitats i les ciències socials; o com l'Ajuntament està arranjant can Caciques —«la casa més vella del poble», sempre deia—, per fer-hi un centre d'interpretació.

Una de les seves últimes obres van ser les reproduccions exactes de bolets amb guix. Va arribar a fer 400 reproduccions de 92 espècies que presentava amb el seu nom científic i popular. La primera exposició la va fer a Lloret el 1988. Era una feina de gran laboriositat ja que primer feia motlles i contra-motlles dels bolets autèntics que havien estat classificats, dibuixats i mesurats. La gran dificultat era trobar el color exacte i en algun exemplar l'havia ajudat el comú amic i artista Enric Marquès, mort el 1994.

Va haver d'interrompre el treball afectat per una embòlia que el va deixar mig paralitzat; va ser una mostra de la crueltat de la vida, ja que un home tan ple de vida, ni tant sols podia llegir i només li va quedar la seva inesgotable conversa, cuidat sempre per la seva dona, l'Emília Mascort, amb qui va compartir gran part de la seva vida. L'Esteve era un xerraire que no acabava mai, i en els seus bons temps, un conversador polèmic que no defugia cap qüestió ni controvèrsia. Com va dir un altre bon amic seu, el matemàtic llagosterenc Joaquim Gelabertó, «l'Esteve era un exemple d'esforçada voluntat, integritat i coherència» 🍄.

En Peio i la 'cassanalla'

EN JOAQUIM JUBERT, EN JOAN MAYMÍ I EN CARLES MALAGRIDA ENS APROPEN LA FIGURA D'EN POMPEU PASCUAL, PEDIATRE I DEVOT DE LES GAVARRES

Pitu Basart > TEXT // Lúdia Masllorens > FOTOGRAFIA

«Jo admirava en Peio Pascual abans de conèixer-nos personalment. El meu pare va néixer el 1900, en Peio, el 1897 i s'havien tractat. A més, les meves ties Maria i Conxita anaven a can Pascual a cosir. Menys o menys, doncs, hi havia relació entre les dues famílies, tot i pertànyer a estaments socials diferents. A casa, sempre se'n parlava, d'en Peio, i es feia amb admiració. Per tant, abans de saber qui era ja el respectava». Parla en Joaquim Jubert, una de les persones –a banda de la família– que va tractar d'una manera més íntima en Peio Pascual i Carbó (Cassà, 1897-Girona, 1977) quan va tornar de l'exili. Ens hem reunit a ca l'Anita Teixidor de la Rambla de Cassà,

amb el doctor Jubert (Cassà, 1938), en Joan Maymí (Cassà, 1945) i en Carles Malagrida (Barcelona, 1941), per saber aspectes de la vida del doctor Pascual i per escatir la relació que va mantenir amb al seu poble de naixença sobretot durant els anys 60. Qui té més dades sobre aquesta etapa de la seva vida és en Joaquim Jubert. «El vaig veure per primer cop l'any 1948, un any després que tornés de l'exili. Jo anava amb el pare pel carrer, a Girona, es van saludar i van aturar-se a parlar; ja en aquell moment em va causar impressió. Jo tenia 10 anys. Evidentment el vaig oblidar. Quan vaig acabar la carrera, l'any 1962, me'n vaig anar a París i Montpeller. Dos anys des-

prés, em vaig instal·lar a Girona com a metge neuròleg. I el primer que feia un nou metge aleshores era anar a saludar els altres professionals de la ciutat. De fet érem no més de 40. I el primer que vaig anar a veure va ser el doctor Pascual a la consulta que tenia a la Gran Via, sobre la Cambra de Comerç. Em va rebre i em va dir: 'Tu ets cassanalla –volia dir que era de Cassà–, ja anem bé. Ara digues 'mecagondéu'. I jo vaig dir 'mecagondéu'. Doncs ja està fet, ja ens entendrem'. A partir d'aquell moment ens vam relacionar». Aquí va començar una relació personal que, per al doctor Jubert, va ser fructífera, molt enriquidora; a més el doctor Pascual el va ajudar profes-

D'esquerra a dreta, en Carles Malagrida, en Joan Maymí, l'Anita Teixidor –vídua d'en Joan Xirgo– i en Joaquim Jubert; tots ells van tenir relació amb en Peio Pascual i Carbó.

sionalment: li envià els primers pacients. «Ell no conduïa i jo sí. I periòdicament em demanava que l'acompanyés amb el cotxe a veure amics malalts o que vivien sols. No hi anava com a metge, ho feia com a amic. Visitava moltes persones, fins i tot capellans que ell deia que tenien les mans esquitxades de sang: a Girona, en aquell temps n'hi havia alguns». El doctor Jubert va tenir ocasió de conèixer moltes persones interessants al costat del doctor Pascual; una d'aquestes persones va ser Josep Pla. «Quan el senyor Pla es trobava malament feia avisar de seguida en Peio i en Peio em trucava perquè l'hi acompanyés; ells es coneixien molt: havien estudiat el batxillerat junts a l'Institut del carrer de la Força, anaven a la mateixa classe i tots dos van viure interns als Maristes. I aquesta amistat va ser viva durant tota la vida, en Peio se l'estimava moltíssim: quan en Pla escriu l'*Homenot* d'en Ferrater Mora, que havia estat exiliat a Xile, demana la informació a en Peio, que fins i tot era padrí d'un fill del filòsof.»

Passejant amb en Peio. A vegades, el doctor Pascual trucava en Joaquim Jubert per anar a passejar. «L'espectacle era impressionant perquè no podíem enraonar seguit de res, fèiem dos passos i ja trobava algú que coneixia i ens aturàvem a saludar i a parlar una estona. Tenia una xarxa de coneixences extraordinària i la classificava en diversos tipus: d'una banda, els *correligionari*os –persones amb unes idees properes a les seves o amb qui havia compartit militància–; en segon lloc, els coneguts; després, els massa coneguts –dels quals no et pots confiar–; en quart lloc, els saludats –aquest concepte el va manllevar de Pla–; tot seguit, els amics –en aquest àmbit defensava la teoria de les tres pes: havien de ser Pocs, Provisionals i, per la seva experiència, potencialment Peri-

El doctor Pascual segons el doctor Jubert

«*Charmant, simpàtic, rialler, alegre, bona persona, d'una empatia extraordinària, elegant –solia anar amb barret i saludava traient-se'l–, d'una memòria enciclopèdica i d'una curiositat científica sorprenent –s'interessava per temes que desconeixia d'una manera insistent–, bon conversador –era molt culte però això no li restava la qualitat de saber escoltar–, sorneguer però gens agressiu, d'una riquesa d'anècdotes impressionant i amb una xarxa d'amics sorprenent. Per altre costat, també un hipocondríac obsessiu –a vegades es presentava a la meua consulta perquè li prenguéss la pressió arterial, o li mirés els fons de l'ull i em bloquejava les visites; a cops em trucava a les dues de la matinada dient-me que es moria...–. Així és vist el doctor Pascual pel seu amic Joaquim Jubert. «Li dec tantes coses... Ell era un admirador de la generació del 98, llegia Baroja, també Machado; i s'estimava Girona perquè deia que era 'grisa, negra i levítica'. Em va invertir amb la categoria d'amic seu malgrat que hi havia una distància intergeneracional molt important –jo tenia gairebé 40 anys menys que ell– i que jo li tenia molt de respecte i, com és sabut, el respecte frena l'amistat. Em va fer estimar la història i em va fer conèixer una quantitat tan important de gent extraordinària que ara no sabia com pagar-li-ho. I en el fons de tot, el que més li agraeixo és que em fes descobrir que pots entendre't amb gent de molta més o molta menys edat. I aquesta descoberta m'ha estat molt útil en les meves relacions personals»*

llosos; següentament algun d'aquests amics li van fallar quan va haver de marxar exiliat–; i en últim terme, la *cassanalla*: tota persona que per naixença fos de Cassà per a ell adquiria un valor emocional únic, que li donava una categoria especial». En Joan Maymí ratifica l'interès pels cassanencs: «Quan portàvem amb la meua dona els nens a revisió –gairebé tothom de Cassà els duia a la seva consulta– parlàvem del poble, d'aquella casa, d'un carrer, de les famílies que hi vivien, de fets, d'anècdotes... Cassà era la seva passió. I al final la meua dona li preguntava: 'El nen com està?'. 'El nen? –responia ell– el nen està la mar de bé, que no ho veus...? Eh, noi?' I sortíem

encantats d'haver anat a cal metge». I afegeix el doctor Jubert: «Mira si tenia bogeria per Cassà que periòdicament em demanava que el portés a la plaça de la Coma. En una d'aquestes visites a la *cassanalla*, érem asseguts davant del *Centro* i ens vam assabentar que en Josep Dalmàs, una de les persones que en Peio més admirava, s'acabava de morir. Va ser llavors que ell em va concretar una frase que sempre més he tingut a la memòria i que mai no oblidaré. Va dir: 'Aquest home –referint-se a en Dalmàs, alcalde durant el període de guerra civil– ha escrit la pàgina més bella de la història de Cassà'. Ell valorava la ferma decisió de l'aleshores alcalde per aconseguir que no hi hagués ni una gota de sang: el comitè de Salt no va aconseguir

El doctor Pompeu Pascual i Carbó va ser un reconegut pediatre.

FOTO: Arxiu família Pascual.

En Ramon Marquès i el GEiEG

ELS GERMANS MON I BEP MARQUÈS REMEMOREN LA FIGURA DEL SEU PARE, RAMON MARQUÈS GARCIA, IMPRESSOR GIRONÍ AMANT DE LA NATURA I DELS PETITS GRANS MOMENTS DE LA VIDA

Josep Maymí > TEXT // Aniol Resclosa i Planes > FOTOGRAFIA

El Grup Excursionista i Esportiu Gironí (GEiEG) s'havia constituït, essencialment, per la fascinació que algunes persones de la ciutat sentien per la muntanya. L'origen del Grup es remunta a l'any 1919 quan a Girona es fundà l'*Agrupación Excursionista*. Persones com Quim Coll i Agustí Gallostra, entre molts d'altres, havien aconseguit institucionalitzar la pràctica de l'excursionisme, hereva d'una tradició que a Catalunya es remuntava a mitjan segle XIX.

Sota el paraigua del Grup s'engegaren tot un seguit d'iniciatives que menarien a la seva redefinició a la dècada dels anys vint. Es realitzarien sortides en bicicleta i partits de futbol, començarien els entrenaments de cultura física i atletisme a la Devesa, i també es constituïrien les seccions artística i de propaganda. Aquest creixement imparable va conduir tots els socis a fer una reunió general extraordinària a la sala del teatre L'Amistat, al número 29 del carrer de la Força, que era on el Grup tenia el local social. Era l'any 1922 i havia nascut el GEiEG.

Per a en Mon, «el Grup era un centre esportiu i cultural, un exemple de centre plural i tolerant. Allà, hi havia gent de dretes, gent d'esquerres i eren capaços de conviure, de xerrar i del que fos» amb el benentès que, segons diu en Bep, «al local s'hi feia vida, hi havia bar i a més cada diumenge hi feien ball. La veritat és que allà s'hi passaven la vida.»

Una família arrelada a Girona. Salomó Marquès Pujadas i Catalina Garcia Calvo vivien a Girona i hi havien prosperat. Tal com explica en Mon, «l'avi era impressor. Primer havia treballat a can Franquet i després es va posar per ell». Paral·lelament, Ramon Marquès Garcia, «el pare, primer treballava d'oficinista a la Hidroelèctrica de Catalunya, que era al carrer Anselm Clavé, al costat mateix hi havia l'Escola Normal. I aleshores, una tal Teresa Sureda deia que quan sortia d'allà veia un noi molt guapo, i així sembla ser que és com es varen conèixer els nostres pares. S'acabarien casant el 1939». Passats uns anys, ja a començament de la dècada dels cinquanta, «el pare va agafar la impremta quan es va morir l'avi, una impremta que estava situada al començament del carrer de la Força. Però a més a més era llibreria, tenia uns aparadors, s'hi venien papers, llibres oficials, llibres de visites d'inspecció i coses així. El pare ja era gran quan

va agafar la impremta, nosaltres ja devíem tenir uns 12 anys.»

En Bep recorda que «el taller s'obria matí i tarda, de nou a una i de tres a set, menys al temps de les restriccions, en què s'havia de treballar a la nit, i sinó fer anar la *manivela*». La impremta va estar situada molt de temps al carrer de la Força, «fins que ens vam ajuntar amb en Curbet i llavors ens en vàrem anar, que és quan l'Ajuntament va començar a pressionar els tallers perquè marxessin de Girona, ja als anys vuitanta. El record que jo tinc del pare és que era dur, era dur... Treballant era seriós, però era un *bon vivant*». Per bé que amb els anys es va anar suavitzant, «el tret que més li recordo és la facilitat que tenia per relacionar-se, és a dir, estava enraonant amb el parracaire i podia passar el Governador, per dir alguna cosa, i els acabava posant al mateix nivell: '*Oye, un momento, un momento que acabo con el Juan y te quiero decir una cosa*', i allà el Governador esperant, o al revés.»

En Mon precisa que «després hem descobert amics i coneguts seus eren, per exemple, gent anarquista que ho havia passat molt malament durant la guerra i la postguerra.»

La passió per la muntanya. Ramon Marquès havia nascut l'any 1913 a la ciutat de Girona. Tal com recalca en Mon, «jo un dels primers records que tinc del pare ja era anant d'excursió. Sempre més l'hem anat lligant amb una motxilla vella,

d'aquelles de ferro, amb uns anoracs que portava, les capelines i unes botes precioses. El pare era del GEiEG, de les seccions d'excursionisme i de ciclisme. Així, per exemple, de ciclisme feien les festes del pedal, les feien cada any, i de muntanya feien els aplecs i després les excursions.»

Així mateix Bep Marquès apunta que «el pare sempre havia tingut una dèria per l'esport, perquè havia boxejat. Jo me'n recordo que sempre havia sentit explicar a casa que el seu pare, o sigui l'avi, el va acompanyar a un combat de boxa a Roses, que el que li va tocar li va fotre una pallissa i que l'avi li va dir: 'Això de la boxa s'ha acabat que prendràs mal'. I també havia fet ciclisme, havien anat a fer la volta a Mallorca amb en Gussinyer i altra gent del GEiEG». Però la muntanya era la muntanya. En Ramon Marquès i els seus companys sortien cada diumenge, «se n'anaven aquí, se n'anaven allà, fins a l'extrem que a ell «li deien en Marquès de Cabrera, pel fet que hi ana-

va tan sovint. De fet quan en Mili, el seu fill petit, encara no caminava, ja l'hi va portar a coll», i aquesta afició li va durar sempre, «mentre va poder..., però llavors l'assumpte ja va anar derivant cap al fet d'anar a muntanya a fer tiberis.»

Tal com segueix explicant en Bep, «amb en Perich, precisament, que van ser dels últims que van quedar del Grup de la seva època, cada any anaven als Àngels durant la setmana del 12 d'octubre, la del Pilar, perquè sempre hi havia un pont. S'hi instal·laven i s'estaven allà quatre o cinc dies, segons com venia la setmana». Segons observa en Mon, «de la colla dels excursionistes i amics, els que ho eren més eren ells dos, és a dir, en Joan Perich i el pare.»

En relació amb els Àngels, precisament, i des del Grup, els de la generació d'en Ramon Marquès varen ser els que varen organitzar i potenciar la popular pujada al santuari. En Bep recorda, ja

des de sempre, «que, als Àngels, hi havien anat molt a peu. Això de la pujada ho varen muntar ells, el pare, en Joan Perich, en Serrallonga, en Banchilleria, en Pipe Sánchez Babot i d'altres pel fet que si un deia que hi havia estat un temps determinat per arribar a dalt, l'altre ho havia fet amb un minut menys, i al final van dir: 'Muntem una pujada a peu als Àngels', sortint de la plaça dels Apòstols, del portal de Sant Cristòfol, i fins al primer escaló. Ells varen crear aquesta cursa i se'n cuidaven. Però, és clar, per preparar-la potser havien de fer cinc o sis sopars. Cada any era el mateix, tothom sabia el que havia de fer, però s'havien de fer els sopars per organitzar-ho. Avui en dia encara es fa, aquesta cursa.»

En Ramon Marquès va morir al santuari dels Àngels a l'edat de 79 anys, precisament en el transcurs de la irrenunciable estada setmanal que hi feia habitualment cada tardor. La del 1992 fou la darrera.

A l'esquerra, en Ramon Marquès, servint el cafè després de dinar, en un aplec del GEiEG a Sant Medir, a la primera meitat dels anys 50.
 FOTO: Arxiu Família Marquès. **A dalt, en Bep i en Mon Marquès, fills d'en Ramon, a la plaça de davant l'església de Sant Domènec de Girona.**

MEMÒRIA FOTOGRÀFICA > ANAR A CACERA

M5

Sant Feliu de Guíxols. En un lloc no identificat una colla de caçadors mostra la seva peça –un senglar– penjada en un tronc.

ANY: 1910

AUTOR: DESCONEGUT

PROCEDÈNCIA: ARXIU MUNICIPAL DE SANT FELIU DE GUÍXOLS. FONS JOSEP ESCORTELL

M6

La Colla Xerinola de Tamariu. Quasi tots els membres de la colla eren treballadors del suro. Els diumenges gaudien de la pesca o de la cacera. A la dreta, Mateu Cabruja i Gracieta Planas.

ANY: ENTRE 1910 I 1920

AUTOR: DESCONEGUT

PROCEDÈNCIA:

ARXIU MUNICIPAL

DE PALAFRUGELL.

COL·LECCIÓ ENRIC

RIBAS PLANAS

PATRIMONI

PATRIMONI ETNOLOGIA

Els cadafals dels músics [pàg. 100-101]

JOSEP MATAS [La Bisbal d'Empordà, 1957. Advocat]

PATRIMONI ARQUEOLOGIA

El mas Sala de Romanyà [pàg. 102-103]

DOLORS CODINA [Ripoll, 1970. Arqueòloga]. JOAN LLINÀS [Sils, 1966. Arqueòleg]
JORDI MERINO [Girona, 1960. Arqueòleg]. JOAQUIM MUNDET [Cassà de la Selva, 1940. Estudiós de les Gavarres]

PATRIMONI HISTÒRIA

Monges sota clausura [pàg. 104-105]

ELVIS MALLORQUÍ [Riudellots, 1971. Historiador]

PATRIMONI LLENGUA

Entre pedres i pedrons [pàg. 106-107]

LOURDES OLIVERAS [Sant Martí Vell, 1975. DEA Filologia catalana]

PATRIMONI EN MAR

L'imaginari de la gent del mar [pàg. 108-109]

JAUME BADIAS [Tàrraga, 1972. Historiador i arqueòleg]

PATRIMONI FAUNA

Les nàiades [pàg. 110-111]

QUIM POU [Jaca (Osca), 1970. Biòleg]

La musaranya nana
(*Suncus etruscus*).
FOTO: Enric Bisbe.

PATRIMONI FAUNA

La musaranya [pàg. 112-113]

FRANCESC CÒRDOBA [Olot, 1964. Biòleg i consultor ambiental]

PATRIMONI PLANTES I REMEIS

El matifoc [pàg. 114-115]

ANNA M. OLIVA [Torroella de Montgrí, 1966. Biòloga]

PATRIMONI ETNOLOGIA // Josep Matas > TEXT

Els cadafals dels músics

Aquestes escales que ara no porten enlloc abans servien per enlairar els esperits de la gent dels nostres pobles

Aquest número de la revista *Gavarres*, que tant ajuda a fer conèixer i valorar el patrimoni del massís, és un lloc idoni per cridar l'atenció sobre uns elements que, de tan senzills i humils, passen desapercebuts. Són 'poca cosa' però en canvi són un testimoni molt evocador. Parlem dels cadafals dels músics.

Dèiem que són evocadors perquè són dels pocs testimonis materials que ens recorden que la festa, les celebracions, el ball, la música... també havien estat presents a les societats rurals de la zona de les Gavarres. Els cadafals són uns bancs d'obra, amb dos o tres nivells, adossats a una altra construcció i a vegades exempts, que permetien als músics guanyar una mica d'alçada i ser més ben vistos i escoltats pels assistents a la festa.

Encara que només fos molt de tant en tant, almenys per la Festa Major, la música, interpretada per petites formacions de tres, quatre o cinc músics, també es feia sentir en els poblets. L'ocasió mereixia que els balladors i tots els assistents poguessin gaudir-ne adequadament. Per això s'enfilaven en els cadafals.

Els documents medievals deixen constància que des de ben antic s'aixecaven cadafals amb motiu de representacions religioses, tant a dins com a fora de les esglésies. Es tractava de muntatges no permanents de fusta on pujaven els participants en representacions d'art sacre.

Els cadafals que ara ens interessen són aquestes petites construccions avui d'obra que hem de suposar van substi-

tuir uns primers de fusta que devien fer la mateixa funció. El lloc on s'ubiquen és també significatiu. Una gran majoria estan a tocar l'església. La vida comunitària dels poblets tenia lloc, en bona mesura, davant la porta de l'església. A la sortida de la missa dominical es produïa la trobada de la població que vivia escampada en els masos. Sabem també que, segles enrere, les reunions dels representants de la comunitat, denominats consellers o jurats, es solien celebrar en aquest mateix espai i igualment a sortida de missa. Era, en definitiva, l'espai comú on també es congregaven els veïns per celebrar les festes. Els cadafals de fusta construïts cada any per als músics en aquests indrets van ser substituïts pels d'obra que ara estem presentant.

El cadafal de Cassà de Peiràs és dels més elegants que podem trobar pels poblets de la zona de les Gavarres // FOTO: Quim Carreras.

Després d'aquestes referències generals interessa conèixer uns quants cadafals de la zona de les Gavarres. De cap d'ells tenim certesa de la data de la seva construcció, encara que en alguns existeixen referències que ens permeten fer-nos-en una idea aproximada. A risc d'equivocar-nos ens aventurem a dir que cap d'ells és anterior al segle XIX.

Un cadafal identificat. Mereix obrir la nostra tria l'únic cadafal que a hores d'ara està senyalitzat. A la Plaça de Madremanya, recolzat a la paret nord de l'església, veiem una grada senyalitzada amb una placa: «*Cadafal dels músics S. XVIII*». La remodelació de la plaça, ara fa prop de 25 anys, el va respectar a diferència d'actuacions a altres llocs.

Un cadafal al mig del bosc. Molt a prop de Madremanya, a Pedrinyà, al lloc on s'aixeca l'església de Sant Andreu i el petit nucli de cases, no devien tenir prou espai per fer la festa. Un corriolet que surt d'aquest nucli en direcció sud ens permet enfilarnos fins un petit turó i, al capdamunt, el bosc s'obre i hi trobem la Plaça, una esplanada al mig del bosc dominada per un magnífic cadafal.

En procés de degradació. A Santa Pellaia, contra la paret del cementiri, costa reconèixer l'obra del cadafal. És una única banquetta d'obra, força deteriorada, que encara conserva una mica d'arrebossat de calç. El pendent del terreny deixava als músics, quan s'hi enfilaven, en una posició molt dominant.

Una altra paret de cementiri. També aprofitant la paret del cementiri, però molt més sòlid i consistent que el de Santa Pellaia, ens queda el

cadafal de Sant Mateu de Montnegre. Orientat al nord ocupa gairebé tota la paret del petit cementiri. Està en excel·lent estat de conservació.

La plaça de les Sardanes. És el nom d'una esplanada de l'antic poble de Sant Daniel situada exactament en el punt on quatre torrents conflueixen per formar el Galligans. Aquí hi ha un dels cadafals més grans de la llista, amb tres nivells i escala lateral. Malauradament està força abandonat i ara parcialment tapat per heures. Al centre de la grada una placa diu: «*Plaza de la Constitución*».

Una altra plaça de la Constitució. Una placa amb la mateixa inscripció —«*Plaza de la Constitución*»— presideix el cadafal de Campdorà, un altre antic poblet que, com Sant Daniel, avui està integrat a Girona. La placeta del poble de Campdorà és un lloc deliciós delimitat per les

façanes de l'església de Sant Jaume i del Castell. Tocant a aquest segon, i mirant cap a nord, s'aixeca el cadafal.

El més elegant. El trobem a Cassà de Pelràs, a tocar l'església de Sant Martí. Es tracta d'un cadafal de tres nivells, construït d'esqueses a tramuntana. És magnífic, d'un cert aire modernista i amb la data «*10 de març de 1908*» resseguida a mà a la part superior.

Un cadafal fora muralla. A Cruïlles el nom de plaça de la Creu identifica un espai singularitzat per un pedró que fa de base a una creu. La base d'aquest pedró va servir també de fonament a un curiós cadafal que serveix, al mateix temps, per tancar la placeta.

Per acabar... A la Plaça de Sant Sadurn de l'Heura, a la paret nord de l'església, el cadafal agafa la forma d'uns enormes i estranys escalons, amb lloses de terrissa a la part superior. A Púbol, el cadafal està estintolat a la façana de les cases del carrer que travessa en direcció nord-sud; ara sembla un banc perquè el vianant sigui i reposi, i triï si vol estar a dalt o a baix. A la Pera, és també de dos nivells i es va aixecar contra la paret de l'església. A Sant Martí Vell, el veureu a la plaça del Poble, darrere l'església, pel costat nord, delimitant l'espai de la plaça.

Altres cadafals, tan senzills i evocadors com els que hem triat, segueixen aguantant amb més o menys fortuna el pas del temps. Val la pena conservar-los com un testimoni més de les formes de vida dels nostres avantpassats. Per recordar-ne la funció potser n'hi hauria prou que de tant en tant els músics s'hi enfilessin i que els de baix ballessin, tant els que en saben com els que no en sabem.

El cadafal de Sant Mateu de Montnegre i el de la plaça de les Sardanes de Sant Daniel // FOTOS: Ariadna Matas. A sota, el cadafal de la Plaça de Pedrinyà. FOTO: Eduard Punset.

Monells

A L'EMPARA DELS ARCS I LES VOLTES

Fa molts i molts anys, a Monells hi va haver una guerra terrible. Assejats, el comte mirava des de dalt del castell el poble: el Rissec, el camp del firal, la plaça... ja tornaven a atacar, tothom sortia a defensar les cases. Veient-se vençut, el comte va fer ferrar els cavalls amb les ferradures girades. També va fer fondre totes les joies i en va fer una cabra d'or que va deixar enterrada a la sala del castell. Els enemics mai no van saber cap a on havien fugit, perquè per allà per on les petges dels cavalls semblaven que venien, en realitat marxaven. Mai no van trobar tampoc l'or, perquè destruint el castell l'enterraven més i més. De resultes d'aquella batalla, van explicar en Francisco Salvador, en Joan Nadal i el matrimoni Serrats a en Xavier Cortadellas quan recollia informació per escriure *El poble dels Centfocs*, van desaparèixer les cases que hi havia a Monells anant cap a Sies. També va caure l'església, que era enmig del poble, i bona part de les 900 famílies que hi vivien. Tot això, però, és només una llegenda, de quan Monells era un poble important de Catalunya, i de quan a la plaça hi havia una font que rajava nit i dia, abans que la malastrugança arribés al poble un dia de mercat, quan «un corb va caure mort enmig de la plaça.»

Jaume Marquès explica que el primer mercat s'havia celebrat a Anyells,

a Corçà, i que fou a partir del 8 de febrer de 1103 quan, com es pot llegir en un document d'acord entre Ramon Berenguer III i Ramon Auger, senyor del castell i del terme de Monells, el mercat va canviar de lloc, separat per pocs quilòmetres. Un canvi d'una importància transcendent per a la població, fins per a la seva arquitectura. Les voltes acollien els venedors i avui dia en queda un testimoni: la pedra mitgera, que havia servit de mesura pel mercadeig del blat des de l'edat mitjana. A la plaça de Jaume I, les cases es van endormiscar tot i les voltes, d'una bellesa d'escàndol.

Per això la plaça avui dia congrega multituds. Difícil trobar el moment en què no hi desfilin excursionistes, avis vinguts de lluny en autocar o col·leccionistes de pobles amb encant. Una plaça que va sentir cantar Plácido Domingo, un cop que gravava un anunci, i on també va actuar-hi Atahualpa Yupanqui el Divendres de la Setmana Santa del 1978, quan, impressionat, va deixar

escrits aquells versos que m'han arribat en versió catalana: *Ahir morí Jesucrist / i avui ploqué de matinada, / el món elegí Monells / per vessar les seves llàgrimes. / Monells de les quietes pedres / adéu, que me'n vaig demà!* Però entre aquell Monells que acollia artistes com August Puig, arquitectes com Sixte Illescas i el seu fill Albert, i el Monells que decandia sense corrent elèctric fins als anys 60, hi ha molt de tros i molta feina.

Un poble d'esclopeters. En Josep Xuclà Colls té 82 anys. Diu que fa sis generacions que els Xuclà van arribar a Monells. També explica que un cop, ja fa molts d'anys, sota aquestes mateixes voltes on també hi van actuar la Mari Sampere o en Joan Capri als festivals folklòrics que es van fer als anys seixanta, hi va haver una topada entre dos veïns: un, armat amb un pal de garrotar, li va trencar el braç a l'altre. En aquells temps els carrers del poble eren de terra i el besavi d'en Josep, en Joan Xuclà Solivera, va ser l'iniciador de l'ofici d'esclopeter a la família. No era l'únic, en Josep diu que a Monells n'hi havia més d'una dotzena. El besavi no sabia de llegir ni escriure i a 7 o 8 anys ja el van posar a treballar en un mas. Era molt estalviador. Diu en Josep que deien que havia aconseguit omplir una olla d'unces d'or. El seu fill, en Joan Xu-

A l'esquerra, la pedra mitgera que havia servit de mesura per al mercadeig del blat des de l'edat mitjana. A la dreta, la plaça de Monells // FOTO: Eduard Punset.

JUDIT PUJADÓ. Barcelona, 1968. Escriptora

A PEU PELS VOLTANTS DE QUART I PALOL D'ONYAR

Els camins d'en Miquel Pairoli

RECORREGUT LITERARI PELS INDRETS QUE L'ESCRITOR DE QUART VA DEIXAR REFLECTITS
EN LA SEVA DARRERA GRAN OBRA, *OCTUBRE*

Carles Serra > TEXT // Xavier Albertí > FOTOGRAFIA

Iniciarem el recorregut al local social de Quart –davant de l'antiga bòvila Ginesta, avui reconvertida en el Museu de la Terrissa, de visita recomanable—. El local, entre altres dependències, disposa d'una sala de lectura que des del novembre passat porta el nom de l'escriptor quartenc.

Agafarem el carril bici en direcció a Girona tot seguint el carrer del Tren, poc després d'haver deixat enrere el nucli urbà trobarem un banc a peu de camí sota un roure; és el banc des d'on l'autor contemplava «els masos de Palol i Quart construïts a mig caire, en algun replà

dels turons... ca l'Endal, el Castell i l'església de Palol, amb el campanar, can Rovira, la Rectoria, can Marcó, can Serra, que és al peu mateix dels turons; can Pericot, can Llagosta, can Rossa, can Mingo, ca l'Angeleta, l'església i el campanar de Quart». Rere el banc s'alça cal Moliner, «una masia del XVIII, construïda amb rierencs, llécol i pedra foguera.»

Prenem el camí en direcció oposada a cal Moliner, passant entre can Tomata, a l'esquerra, i ca l'Eina que, entre dos llostres, el mussol empra de talaia, «quan avança la fosca, el perfil del mussol es va tornant esborradís, fins a esdevenir una taca negra, prominent, sobre la teulada».

En Marcelino Codina, fins fa poc el masover de can Serra, i en Quim Cufí parlant davant del mas.

Travessem tot seguit la riera del Celrà i ens trobem, a peu de carretera, amb can Pairoli, una casa edificada el 1954 que en Miquel definí com «un empelt entre racionalisme i casa tradicional catalana» i que va tenir una gran importància per a ell, tant en l'aspecte vital –«la casa on visc, on he viscut gran part de la vida i on, com qui diu, hi vaig néixer»– com en el creatiu, «una gran part del que he escrit ha sigut en aquesta casa.»

Can Serra. Creuem la carretera de Girona a Sant Feliu i seguirem el camí que ens mena cap a can Serra, una masia

de bona planta en què destaquen les seves persianes verdes sobre els marrons de la pedra i que, en aquell temps no pas tan llunyà en què Quart era un poble de terrissers i pagesos, havia estat de les millors del terme. La voltarem per darrere i, en arribar a la cruïlla, girarem a la dreta i, tot seguit, a l'esquerra. Seguirem el camí que passa entre camps d'«aquella terra roja de Palol, pedregosa, de mal treballar» i el bosc; a mà esquerra es veu Palol d'Onyar, amb el nucli antic de cases aixecades fa mig segle pels seus habitants en arribar del sud de l'Estat i la part nova de «pisos, cases aparellades, carrers sorgits del no res allà on hi havia camp, [...] l'urbanisme trist d'aquesta època.»

Arribarem a un encreuament de camins, just davant de can Marcó, i seguirem com si baixéssim al poble per, tot seguit, desviar-nos a la dreta i, després de travessar el rec que separa la rectoria del temple i d'un pujantó un xic costerut amb un surolí magnífic al capdamunt, arribarem a l'església de Palol i el mas fortificat al qual està adossada i que la imaginació popular va elevar a la categoria de castell. Es tracta d'una de tantes parròquies rurals on trobem «aquelles coses primàries, essencials, que vol la vida humana, un sostre, una ombra, una mica d'aigua, uns pams de terra per colgar els morts», com ens deia en Miquel en el número 1 de *Gavarres*. Davant de l'entrada principal, avui tapiada, hi ha l'era on es batia a l'estiu i s'hi ballava per la Festa Major. Si la voltem per la dreta trobarem l'entrada del temple i, darrere, el petit cementiri. Més enllà, imponent com una massa de llècol emergint del marge, ens apareix

SORTIDA I ARRIBADA Del local social de Quart, al peu del carril bici de Girona a Sant Feliu de Guíxols

RECORREGUT Aproximadament 6,7 km

TEMPS DEL RECORREGUT 2 hores

UNA ÈPOCA Tot l'any, si bé a l'estiu és millor fer-la de bon matí o cap al tard
ELEMENTS D'INTERÈS Les esglésies de Palol i Quart, masos com can Serra i can Rovira, les postes de sol des de la part més oriental del recorregut

RECOMANABLE Dur el llibre *Octubre* d'en Miquel Pairoli per poder llegir alguns dels seus capítols en els indrets que els van inspirar

la Mercè. Ens endinsarem per un bosc de dimensions reduïdes després d'haver deixat a mà esquerra el camí que mena a can Llagosta, continuarem camí i, en arribar altre cop a camps treballats, podrem contemplar els masos més meridionals que albirava en Miquel des del banc, el més proper, rere una casa de nova planta, can Rossa, d'una blancor immaculada; a la seva esquerra can Pericot —o can Coromines—, que gairebé tapa ca l'Angeleta de les Oques i, més enllà, en un nivell superior, com si volgués evidenciar el domini que havia exercit en altres temps sobre aquest veïnat, can Mingo. Seguirem a mà esquerra pel camí de rocs que parteix el camp fins arribar a l'asfalt, on girarem a l'esquerra, tot seguit a la dreta, just a sota de can Mingo, i enfilarem un pujantó crivellat de xaragalls fins a can Salvi. Allà tombarem a l'esquerra per arribar fins a l'església de Quart, a tocar de la qual hi ha el cementiri, on descansen les restes de l'autor de *Cera*.

Anem cap a darrere el temple i, passant per davant de l'antiga rectoria, agafem un camí que baixa, en arribar a la cruïlla seguim recte i un cop al capdavant del camp girem a la dreta. Abans de travessar el riu trobem l'antic prat de can Cartellà i les alzines que aixoplugaven la Mare de Déu del Bon Camí. Passem el pont i en arribar al nucli urbà girem a la dreta, travessem la carretera en el primer pas de vianants i agafem el carreró que hi ha just al costat. Ens trobarem el carril bici i només l'hauréu de seguir avall fins arribar al local social 🚲.

can Rovira i, en abaixar la vista, una bassa de dimensions considerables i el seu safareig; cap a tramuntana, a l'altra banda del rec de la Teula tot enfilant-se en el turonet, hi destaca ca l'Endal.

Després d'haver acabat de voltar el conjunt arquitectònic empenem la tornada fent el mateix camí en sentit invers fins a can Serra. Un cop som al darrere la casa girem a l'esquerra i seguim per aquest camí enfilat damunt de l'hort de la casa i els camps que fins no fa gaire treballaven en Marcelino i

La Costa Brava d'en Ferran Adrià

Reviure el surrealisme de Dalí a Portlligat
Perdre'm entre les vinyes arran de mar
Parlar amb els pescadors a la llotja
Buscar la inspiració passejant pels camins de ronda

